سی‌وچهارمین همایش بانکداری اسلامی: طرح بانکداری جمهوری اسلامی ایران
۲۰ و ۲۱ شهریور ماه ۱۴۰۳، صص. ۵۷-۲۷

تجدید ساختار و گزیر بانک‌ها مفاهیم، ریشه‌ها و روش‌های بهبود

فرشاد حیدری[۱]
مهدی معدنچی‌زاج[۲]
محمدابراهیم سماوی[۳]

چکیده

ساختار نظام مالی اقتصاد ایران، بانک‌محور است. در یک اقتصاد بانک‌محور، بانک‌های تجاری با در دست داشتن انحصار عرضه اعتبار به بخش واقعی، بزرگ‌ترین نهاد مالی محسوب می‌شوند. همچنین، اگر نگاهی به بحران‌های مالی در اقصی نقاط جهان داشته باشیم، بحران بانکی با هزینه‌های گزاف در صدر عوامل قرار دارد. وقوع این پدیده آشفتگی و ورشکستگی بانک‌ها در نظام‌های پولی دنیا با حساسیت بالایی روبه‌روست، زیرا تبعات ریسک سیستمیِ (سرایت‌پذیری) توأم با این پدیده می‌تواند غالباً دارای آثار بسیار مخربی بر مجموعه نظام پولی و مالی کشورها و از طریق آن، مجموعه کل اقتصاد باشد که کشور ایران هم از این قاعده مستثنی نیست. بنابراین، درک درست از چرایی به‌وجود آمدن مشکلات و نقشه راه برای حل معضلات نظام بانکی باید اولویت تجدید ساختار نظام بانکی برای بانک‌های ناسالم در کشور باشد که در یک دهه اخیر از موضوعات روز این حوزه است. با عنایت به اهمیت و ضرورت، پژوهش حاضر با روش تحلیل اسنادی و مطالعه اکتشافی منابع روز جهانی، داخلی و در قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۴۰۲)، به موضوع تجدید ساختار و گزیر بانک‌ها با تدقیق در مفاهیم، ریشه‌ها و روش‌های بهبود ارایه شده و همچنین، به‌صورت مبسوط به رویکردهای نجات از درون و نجات از بیرون در اقدام گزیر به‌عنوان رویکردی نوین و موفق جهانی پرداخته شده است. در انتهای پژوهش نیز پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آتی و کاربردی ارایه شده است.

واژه‌های کلیدی: ساختار بانکی، دارایی‌های سمی، گزیر، نظام مالی

---

[۱] رییس مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران
[۲] عضو هیئت‌علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی؛ (نویسنده مسئول)
[۳] عضو هیئت‌علمی دانشگاه غیرانتفاعی ارشاد دماوند

مقدمه

صنعت بانکداری، از عمده بخش‌های مهم و اساسی اقتصاد و زمینه‌ساز اصلی رشد و پویایی نظام مالی و در نتیجه، رشد و توسعه اقتصادی است. هر چند بخش بانکی ایران به‌دلیل حمایت‌های دولت و بانک مرکزی، هیچ‌گاه با پدیده‌هایی مانند هجوم بانکی و ورشکستگی بانک‌ها به‌صورت جدی مواجه نشده، اما وقوع بحران در این بخش می‌تواند ثبات مالی را به‌مخاطره اندازد. در دهه۱۹۹۰، موج جدیدی از بحران‌های بانکی به‌وقوع پیوست که سبب شد انگیزه و مطالب جدیدی در راستای مطالعه شناسایی بحران بانکی، علل و پیامدهای آن به‌وجود آید. طبق گزارش صندوق بین‌المللی پول در پنج دهه اخیر، ۱۵۱ بحران مالی در کشورهای جهان اتفاق افتاده است. (لاوِن و والنسیا[1]: ۲۰۱۸)

همچنین، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری (۱۳۹۷) به نقل از ایشان بر تشکیل کارگروهی قوی، پُرکار، دانا، خطرپذیر و شجاع برای بررسی مشکل بانک‌ها و نقدینگی، انتقاد از بنگاهداری بانک‌ها و کارهای هزینه‌آور و حل مشکل نظام بانکی، نقدینگی، اشتغال و تورم با تصمیم‌گیری‌های جدی، تأکید داشت که نشان‌دهنده ضرورت اقدام برای تجدید ساختار نظام بانکی است. کاهش درآمدزایی ناشی از مطالبات غیرجاری بدهی‌های بازپرداخت نشده دولت و سرمایه‌گذاری‌های نقدنشونده بانک‌ها، رویدادهایی بود که جریان نقدی بانک‌ها را دچار اختلال کرد. رشد مستمر نقدینگی و نظارت ناکافی بانک مرکزی سبب شده نظام بانکی بتواند بدون کاهش در نرخ سودآوری، انباشت دارایی‌های موهومی را در ترازنامه تحمل کند. با این حال، تحریم‌های بین‌المللی و رکود، معضل دارایی موهومی و جریان نقد بانک‌ها را تشدید کرد و بر وابستگی بانک‌ها به منابع بدهی–سپرده، بازار بین بانکی و استقراض از بانک مرکزی افزود. و رقابت برای جذب منابع بدهی جدید نیز جنگ قیمتی را بر بازار وجوه وام‌دادنی، فعال کرده و هزینه تأمین مالی بانک‌ها را افزایش داده است. این موضوع، تحقق بحران بانکی و فاصله نظام بانکی ایران با آن را کاهش داده است. (درودیان و حسینی دولت‌آبادی: ۱۳۹۹)

مهم‌ترین عامل کاهش ارزش دارایی‌های بانکی، مطالبات معوق و لاوصول نظام بانکی است که عمده‌ترین دلایل ایجاد آن، شرایط رکود حاکم بر کسب‌وکارها، آثار تحریم‌ها و نوسان‌های شدید ارزی، بازپرداخت نشدن مطالبات پیمانکاران دولت، رعایت نکردن بهداشت اعتباری و کلاهبرداران بانکی است. عمده‌ترین دلایل رشد فزاینده بدهی‌ها نیز ممکن است کاهش نیافتن نرخ سود سپرده‌ها متناظر با نرخ تورم، رقابت مخرب بانک‌ها، فعالیت مؤسسات غیرمجاز، انتشار اوراق مشارکت دولتی و بانک مرکزی با نرخ‌های بالا و نرخ بالای سود اسناد خزانه دولت باشد. (عبدالهی‌پور و همکاران: ۱۳۹۹) بنابراین،

[1] Laven & Valencia

درک درست از چرایی به‌وجود آمدن مشکلات و نقشه راه برای حل معضلات نظام بانکی باید اولویت تجدید ساختار نظام بانکی برای بانک‌های ناسالم در کشور باشد. از این‌رو، در پژوهش حاضر به ساختار نظام بانکی با محوریت علل، ریشه‌ها و روش‌های بهبود پرداخته شده است.

ادبیات پژوهش

در این قسمت از ادبیات پژوهش به تعریف نظری مفاهیم و واژگان پنج موردِ مهم در نظام بانکی پرداخته و در انتها نیز قیاس شده است.

ناکارآمدی[1]

ناکارآمدی، به‌ناتوانی بانک در عملکرد مؤثر و استفاده بهینه از منابع آن اشاره دارد. بانک‌ها با قبول انواع سپرده‌های دیداریِ مدت‌دار و غیره، منابع مورد نیاز را برای تخصیص اعتبار به اشخاص فراهم می‌سازند که در غیر این صورت، ناکارآمدی رخ می‌دهد. جنبه‌های مختلف ناکارآمدی عبارت است از:

الف- هزینه‌های عملیاتی بالا: بانک، بیش از حد لازم برای عملیات خود هزینه می‌کند که بر سودآوری تأثیر می‌گذارد.

ب- فناوری قدیمی: عدم‌سرمایه‌گذاری در فناوری باعث می‌شود بانک، کارایی و رقابت کمتری داشته باشد.

پ- فرایندهای بوروکراتیک: فرایندهای داخلیِ آهسته و ناکارآمد مانع چابکی و پاسخگویی بانک می‌شود. (گودرزی و همکاران: ۱۴۰۰)

ناترازی[2]

ناترازی بانک‌ها در مدیریت دارایی (تسهیلات و سرمایه‌گذاری) و بدهی به این معناست که رشد دارایی آن‌ها کمتر از نرخ سود سپرده‌ها (بدهی‌ها)ست. مفهوم ناترازی، به‌ویژه ناترازی ترازنامه بانک‌ها، به مفهوم حسابداری آن نیست، زیرا از نظر حسابداری، ترازنامه بانک‌ها همیشه تراز است. بنابراین، مفهوم ناترازی بانک‌ها به‌مفهوم اقتصادی و مالی آن اشاره دارد. (وفایی: ۱۴۰۲) برخلاف تصور رایج، اعسار

[1] Inefficiency
[2] Disharmony

در شبکه بانکی تنها به‌معنای ناترازی نقدینگی (ناتوانی بانک از پرداخت سپرده‌ها بر اثر هجوم سپرده‌گذاران) نیست، بلکه شکاف بزرگ بین دارایی و بدهی شبکه بانکی (اعسار ترازنامه‌ای) حتی در مواقعی که بانک با هجوم سپرده‌گذاران مواجه نشده نیز اعسار بانکی تلقی می‌شود. در ایران، علت اساسی بروز ناترازی در شبکه بانکی، عدم‌تناسب دایمیِ سرعت رشد بدهی‌ها با قابلیت رشد دارایی‌های شبکه بانکی و همچنین، عدم‌تطبیق سررسید دارایی و بدهی‌ها بوده که عموماً به اضافه‌برداشت از بانک مرکزی منجر می‌شود. (دولت آبادی و همکاران: ۱۴۰۰)

آشفتگی مالی[1]

آشفتگی مالی، مفهومی آکادمیک و عملی در علم اقتصاد و مالی است و به وضعیتی گفته می‌شود که در آن، یک شرکت یا سازمان با مشکلات مالی جدی مواجه است. این مشکلات ممکن است ناتوانی در پرداخت بدهی‌ها، کاهش شدید درآمدها، افزایش هزینه‌ها و کاهش سودآوری باشد. آشفتگی مالی می‌تواند به ورشکستگی یا تعطیلی شرکت منجر شود و بر سرمایه‌گذاران، کارکنان و دیگر ذی‌نفعان تأثیر بگذارد. (توحیدی و همکاران: ۱۴۰۰)

درماندگی مالی[2]

درماندگی مالی، اصطلاح گسترده‌تری از ورشکستگی است که نشان می‌دهد یک بانک با چالش‌های مالی یا عملیاتی قابل توجهی مواجه است که در صورت عدم رسیدگی، به‌طور بالقوه به ورشکستگی منجر می‌شود. (رستمی و همکاران: ۱۳۸۸)

ورشکستگی بانکی[3]

اصولاً ورشکستگی زمانی رخ می‌دهد که بانک نتواند به تعهدات مالی خود در زمان سررسید آن‌ها عمل کند. این بدان‌معناست که بدهی‌های بانک بیشتر از دارایی‌های آن است و باعث می‌شود نتواند بستانکاران خود را بازپرداخت کند. براساس ماده (۴۱۲) قانون تجارت، ورشکستگی تاجر یا شرکت تجاری در نتیجه توقف تأدیه وجوهی که برعهده اوست، حاصل می‌شود. (زارعی و متانی: ۱۴۰۲) موضوع توقف و ورشکستگی بانک‌ها و دیگر نهادهای مالی از پیچیده‌ترین مباحث حقوقی است که

[1] Financial Stress
[2] Financial Distress
[3] Bankruptcy

در چهارچوب موازین توقف و ورشکستگی متداول در حقوق خصوصی مورد توجه قرار گرفته است. در نظام توقف، نهادهای مالی دارای اهمیت سیستمی از قوانین عادی ورشکستگی مستثنی شده و به‌منظور حفظ ثبات مالی و حفظ منافع عمومی، اختیاراتی بسیار فراتر از اختیارات مرسوم به مقامات دولتی اعطا شده است. ورشکستگی بانک نیازمند مداخله دولت یا کمک مالی برای جلوگیری از بحران سیستمیک[1] و عدم از دست رفتن اعتماد عمومی است. همچنین، می‌تواند به زیان برای سپرده‌گذاران، سرمایه‌گذاران و طلبکاران منجر شود و ممکن است به کل نظام مالی تسری یابد (فراحی و همکاران: ۱۳۹۷).

خلاصه مقایسه مفاهیم درماندگی مالی، ورشکستگی، ناترازی و ناکارآمدی در جدول شماره (۱) آمده است.

جدول شماره ۱: مقایسه مفاهیم درماندگی مالی، ورشکستگی، ناترازی و ناکارآمدی

مفهوم	تعریف	برخی از علل اصلی	پیامدها	راهکارها
ناکارآمدی	ناتوانی شرکت در استفاده مؤثر از منابع برای تولید سود	مدیریت ضعیف، فرایندهای ناکارآمد، فناوری قدیمی	کاهش سودآوری، از دست دادن بازار، نارضایتی سهام‌داران	بهبود فرایندها، آموزش کارکنان، به‌کارگیری فناوری جدید
ناترازی	وضعیتی که در آن، دارایی‌ها کمتر از بدهی‌هاست.	سرمایه‌گذاری‌های ناموفق، کاهش ارزش دارایی‌ها	کاهش ارزش شرکت در بازار، مشکلات در جذب سرمایه	افزایش سرمایه، فروش دارایی‌ها، بازسازی دارایی‌ها
آشفتگی	وضعیتی که در آن، شرکت با چالش‌های مالی و عملیاتی مواجه است و ممکن است به‌سمت ورشکستگی پیش رود.	کاهش فروش، مشکلات نقدینگی	تغییر مدیریت، فروش شرکت	بازسازی مالی و عملیاتی، جذب سرمایه‌گذاران جدید
درماندگی مالی	وضعیتی که در آن، شرکت قادر به‌پرداخت بدهی‌های جاری خود نیست.	مدیریت ضعیف، کاهش درآمدها، افزایش بدهی	توقف فعالیت‌های تجاری، از دست دادن اعتبار، افزایش فشار بر سهامداران	بازسازی مالی، جذب سرمایه، کاهش هزینه‌ها
ورشکستگی	حالت قانونی که در آن، شرکت قادر به‌پرداخت بدهی‌های خود نیست و دادگاه ورود می‌کند.	بدهی‌های بیش از حد، نقدینگی ناکافی، شکست در بازار	تصفیه اموال، اخراج کارکنان، از دست دادن سرمایه‌گذاران	مشمول گزیر، فرایند قانونی ورشکستگی، بازسازی تحت نظارت دادگاه

[1] Systemic Crisis

همچنین، شایان ذکر است که مسئولان بانک مرکزی، بانک‌ها را به سه دسته سالم، ناسالمِ قابل اصلاح و ناسالمِ غیرقابل اصلاح تقسیم‌بندی کرده‌اند که این مقاله به بهبود وضعیت بانک‌های ناسالم پرداخته که در جدول شماره (۲) مشهود است.

جدول شماره ۲: دسته‌بندی بانک‌ها از منظر بانک مرکزی

عنوان طبقه براساس نظر بانک مرکزی	معیار
بانک‌های سالم	معیارهای شفاف و مشخصی برای تمییز بانک‌ها برای عموم ارایه نشده است. صرفاً به رویکرد ادغام و منحل شدن بانک‌های ناسالمِ غیرقابل اصلاح اشاره شده است.
بانک‌های ناسالمِ قابل‌اصلاح	
بانک‌های ناسالمِ غیرقابل اصلاح	

اقدامات گزیر[1] (Resolution): طبق قانون جدید بانک مرکزی مصوب سال ۱۴۰۲، گزیر به‌معنای مجموعه اقداماتی است که تحت راهبری بانک مرکزی به‌منظور صیانت از منافع عموم و حفظ ثبات مالی درخصوص مؤسسات اعتباری که با ناترازی مواجه شده یا در معرض ورشکستگی قرار گرفته‌اند، در چهارچوب قانون اجرا می‌شود. عملکرد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نشان داده که در وضعیت پریشانی و ناترازی مالی بانک‌ها، برای بهبود بانک‌های ناسالمِ قابل‌اصلاح از روش‌های بازسازی و تجدید ساختار و در وضعیت درماندگی مالی و در شرف ورشکستگی بانک‌ها، از رویکرد ادغام و انحلال (که یکی از روش‌های گزیر است)، استفاده کرده است.

دلایل نیاز به بهبود ساختار مالی بانک‌ها

بانک‌ها معمولاً زمانی به تجدید ساختار نیاز دارند که با ترکیبی از چالش‌هایی مواجه می‌شوند که ثبات مالی و توانایی آن‌ها را برای عملکرد مؤثر تهدید می‌کند. در اینجا برخی از شاخص‌های کلیدی وجود دارد که نشان می‌دهد یک بانک ممکن است به بازسازی ساختاری نیاز داشته باشد.

وجود دارایی‌های سمی[2]

اگر بخشی از منابع بانک‌ها به طریقی حبس شود، در اصطلاح گفته می‌شود که به پول سمی و دارایی‌های سمی تبدیل شده است. برای نمونه، تصور کنید که بانک‌ها منابع حاصل از سپرده‌های

[1] Resolution
[2] Toxic Assets

دریافتی خود را در اختیار شرکت‌های زیرمجموعه و وابسته به‌خود قرار دهند تا آن‌ها با این وجوه در بازارهایی نظیر سهام، اوراق بهادار یا بازار ملک، سرمایه‌گذاری کنند. این موضوع می‌تواند باعث شود بخشی از نقدینگی از چرخه اعتبار خارج شود و دارایی‌های بانک‌ها به پول سمی تبدیل شود. (کُردزاده: ۱۴۰۱) به‌صورت کلی، دارایی‌های سمی، ریسک نقدشوندگی بالا دارند. انواع دارایی‌های سمی بانکی عبارتند از:

الف- وام‌های بدون پشتوانه کافی؛

ب- مطالبات لاوصول[1] (NPL)؛

پ- اوراق بهادار مبتنی بر وام؛

ت- سرمایه‌گذاری در سهام یا پروژه با ریسک بالا؛

ث- سرمایه‌گذاری غیرمتنوع[2] نقدنشونده؛

ج- دارایی‌های متأثر از تحریم‌ها یا محدودیت‌های قانونی؛

چ- دارایی‌های ارزی کشورهای با ثبات مالی پایین.

شاخص‌های نشان‌دهنده درماندگی مالی[3]

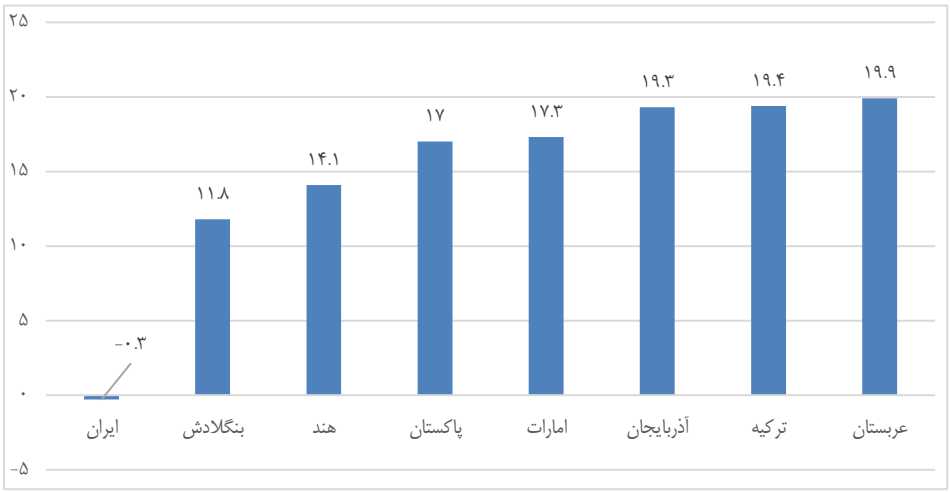
چندین شاخص وجود دارد که نشان‌دهنده احتمال وقوع درماندگی مالی بانکی است که در ادامه به آن‌ها پرداخته شده است.

کفایت سرمایه[4] پایین: نسبت کفایت سرمایه، شاخصی کلیدی در تحلیل وضعیت بانک به‌شمار می‌رود که با توجه به آن می‌توان پی برد که دارایی‌های بانک تا چه حد در سبد مناسبی سرمایه‌گذاری شده و از لحاظ ریسک و به‌کارگیری سرمایه در دارایی‌های مختلف، از وضعیت مناسبی برخوردار است. (پناهی بروجردی و همکاران: ۱۴۰۰) نسبت کفایت سرمایه یکی از مهم‌ترین معیارها برای ارزیابی سلامت مالی بانک‌هاست و به نظارت‌کنندگان مالی امکان می‌دهد تا از توانایی بانک‌ها در مواجهه با بحران‌های مالی اطمینان حاصل کنند. نسبت کفایت سرمایه در بازل یک برابر با ۸ درصد، در بازل

[1] Non-performing Loans
[2] Undiversified
[3] Financial Distress
[4] Capital Adequacy Ratio

دو با تأکید بیشتر بر کیفیت سرمایه، همان ۸ درصد باقی ماند و در بازل سه به‌میزان ۱۲ درصد تعیین شده است. در نمودار شماره (۱)، نسبت کفایت سرمایه ایران با کشورهای مشابه مقایسه شده است.

نمودار شماره ۱: مقایسه نسبت کفایت سرمایه ایران با کشورهای مشابه

منبع: روزنامه دنیای اقتصاد

وام‌های غیرجاری[1] بالا (NPL): طبق آیین‌نامه وصول مطالبات غیرجاریِ مؤسسات اعتباری، در صورتی که بیش از ۶ ماه و کمتر از ۱۸ ماه از تاریخ قطع بازپرداخت مطالبات گذشته باشد، مطالبات معوق و اگر بیش از ۱۸ ماه از تاریخ قطع بازپرداخت مطالبات گذشته باشد، مطالبات مشکوک‌الوصول نامیده می‌شود.

شکاف نقدینگی[2]: شکاف نقدینگی در مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌ها (ALM)[3] به تفاوت بین زمان‌بندی جریان‌های نقدی ورودی از دارایی‌ها و جریان‌های نقدی خروجی برای بدهی‌ها اشاره دارد. این مفهوم برای بانک‌ها و مؤسسات مالی بسیار مهم است، زیرا این نهادها باید توانایی پرداخت بدهی‌های خود را در زمان‌های مورد نیاز داشته باشند، در حالی که هم‌زمان باید سودآوری خود را از طریق سرمایه‌گذاری دارایی‌ها حفظ کنند. (چالاکی و همکاران: ۱۳۹۵) در واقع، با توجه به این‌که کمبود نقدینگی در یک

[1] Non-performing Loans
[2] Liquidity Gap
[3] Asset Liability Management

بانک می‌تواند پیامدهای گسترده سیستمی در برداشته باشد، اهمیت نقدینگی برای هر بانک، ورای هر موضوع دیگری است. بانک در ایفای تعهدات کوتاه‌مدت خود به‌دلیل ناکافی بودن جریان نقدی ورودی، که به‌طور بالقوه به‌فرار سپرده از سیستم بانکی منجر می‌شود، با مشکلات نقدینگی مواجه می‌شود.

سودآوری عملیاتی[1] ضعیف: بخش اصلی و مهم درآمد عملیات بانکی، ناشی از درآمد حاصل از تسهیلات اعطایی است که در صورت‌های مالی بانک‌ها از چهار بخشِ درآمد تسهیلات، درآمد سپرده‌گذاری، درآمد اوراق بدهی و خالص سود (زیان) سرمایه‌گذاری‌ها تشکیل شده که مهم‌ترین آن، عدم انطباق نرخ سود تسهیلات با سپرده است. (ابراهیمی و همکاران: ۱۳۹۶) در صورتی که درآمدهای عملیاتی بانک، پوشش‌دهنده هزینه‌های عملیاتی آن نباشد، سودآوری آن کاهشی خواهد شد.

افزایش نامتناسب هزینه‌های عملیاتی: از مهم‌ترین هزینه‌های عملیاتی، هزینه‌های پرسنلی با لحاظ قیاس نسبت هزینه‌های پرسنلی به تجهیز منابع مالی بانک با متوسط صنعت، کاهش بهره‌وری، هزینه‌های اداری و هزینه‌های مربوط به فناوری اطلاعات است.

ناکارآمدی عملیاتی[2]

چهار مورد اصلی و اساسی که به ناکارآمدی عملیاتی منجر می‌شود به‌شرح زیر است.

مدل کسب‌وکار منسوخ شده[3]: مدل کسب‌وکار بانک‌ها باید با شرایط فضای کسب‌وکار روز کشور و استراتژی‌های بانک برای پاسخ به نیازهای بازار متناسب باشد، در غیر این صورت به ناکارآمدی بانک منجر می‌شود.

فرایندهای ناکارآمد: فرایندهای داخلی، کُند، دست و پاگیر و مستعد خطا هستند که به ناکارآمدی و کاهش بهره‌وری منجر می‌شود. ساختارهای بزرگ و پیچیده مؤسسات مالی می‌بایست چابک‌تر شود و بیشتر به استفاده از ساختارهای مسطح و افقی تمایل داشته باشد تا بدین‌ترتیب چرخه توسعه محصولات و خدمات بانکی کوتاه‌تر شود. (تهرانی و همکاران: ۲۰۱۹)

فقدان فناوریِ به‌روز[4]: بانک در پذیرش فناوری‌های جدید از رقبای خود عقب مانده که می‌تواند مانع از توانایی آن در رقابت و ارایه خدمات مدرن شود. (شریف‌زاده: ۲۰۱۷)

---

[1] Operational Profitability
[2] Operational Inefficiency
[3] Outdated Business Model
[4] Lack of Updated Technology

ضعف مدیریت ریسک: بانک، چهارچوب‌های مدیریت ریسک ناکافی دارد که به سطوح بالاتر ریسک و زیان‌های احتمالی منجر می‌شود. از این‌رو، تدوین چهارچوب کنترلی برای مدیریت ریسک‌های مالی، عملیاتی و تطبیق سررسید دارایی و بدهی ضروری است.

چالش‌های تنظیم‌گری[1]

با عنایت به این‌که بانک مرکزی ایران تنها ناظر اصلی مؤسسات اعتباری است، از این‌رو، اقدامات نظارتی نظیر الزام افزایش سرمایه بانک‌ها، نظارت دقیق‌تر و صدور ابلاغیه‌های مختلف برای حفظ سلامتی مالی انجام می‌دهد که تطبیق بانک‌ها با اقدامات مزبور چالش‌برانگیز است.

عوامل خارجی

رکود اقتصادی[2]: رکود یا بحران اقتصادی می‌تواند به افزایش ریسک نکول تسهیلات اعطایی، کاهش تقاضا برای اخذ تسهیلات جدید، افزایش نرخ بهره و در نهایت کاهش سودآوری منجر شود. دو عامل سبب کُند شدن روند وام‌دهی بانک‌ها در وضعیت رکود و بحران اقتصادی بیان شده است: نخست، نااطمینانی فزاینده بانک‌ها از ثبات منابع سپرده‌ای. دوم، افزایش احتمال ریسک نکول[3] یا همان ریسک عدم بازپرداخت تسهیلات توسط وام‌گیرنده. رکود اقتصادی به افزایش نکول، افزایش شکاف نقدینگی، عدم تعادل بین دارایی و بدهی و کاهش ارزش دارایی‌ها و بدهی‌های بانک منجر می‌شود (مزارعی، ۱۳۹۸).

رقابت: رقابت شدید می‌تواند بر حاشیه‌ها و سودآوری بانک فشار آورد –بالاخص بانک‌هایی که سپرده و تسهیلات اعطایی را رعایت نکنند.

تغییرات در رفتار مصرف‌کننده[4]: تغییر ترجیحات مصرف‌کننده و پیشرفت‌های تکنولوژیک با عنایت به پیشرفت روزافزون حوزه‌های فناوری نوین مالی، بانکداری الکترونیکی و بسترهای غیرمتمرکز می‌تواند مدل‌های بانکداری سنتی را مختل کند.

رقابت با بازارهای موازی: در صورت تفاوت فاحش بین نرخ سود و بازده با نرخ ابزارهای بازار پول مانند اسناد خزانه اسلامی و همچنین، ابزارهای بازار سرمایه، بالاخص صندوق‌های درآمد ثابت،

---

[1] Regulation
[2] Downturn
[3] Default Risk
[4] Changes in Consumer Behavior

سایر صندوق‌ها و سهام با نرخ سود سپرده می‌تواند سبب خروج منابع سپرده بانک‌ها شده و بانک‌ها را با چالش نقدینگی مواجه سازد.

دارا بودن شاخص‌های هشداردهنده برای تجدید ساختار

در ادامه به پنج مورد مهم از نشانه‌های آشفتگی مالی در حوزه بانکی اشاره شده است.

کاهش قیمت سهام: کاهش قابل توجه در قیمت سهام بانک ممکن است نشان‌دهنده آشفتگی مالی سرمایه‌گذاران در مورد سلامت مالی آن باشد. (گودرزی و همکاران: ۱۴۰۰)

کاهش خطوط اعتباری: بانک‌ها یا سرمایه‌گذاران ممکن است خطوط اعتباری را کاهش داده یا برداشت کنند. (طالبی و همکاران: ۲۰۱۶)

پوشش منفی رسانه‌ای: پوشش منفی رسانه‌ای می‌تواند اعتماد عمومی به بانک را از بین ببرد و به‌طور بالقوه به فرار سپرده‌ها از بانک منجر شود و به‌نوعی به افزایش ریسک شهرت منجر شود. (تهرانی و همکاران: ۲۰۱۹)

برداشت‌های گسترده و ناگهانی سپرده‌ها: یکی از بارزترین نشانه‌های آشفتگی بانکی، برداشت‌های گسترده و سریع سپرده‌ها توسط مشتریان است. این امر معمولاً در پاسخ به شایعات یا خبرهای منفی درباره سلامت مالی یک یا چند بانک رخ می‌دهد. (کُردزاده: ۱۴۰۱)

سطح مداخله دولت یا بانک مرکزی: اگر دولت یا بانک مرکزی، نیاز بالایی به مداخله مستقیم در یک بانک یا گروهی از بانک‌ها احساس کند، این امر می‌تواند نشانه‌ای قوی از وجود آشفتگی بانکی باشد. (توحیدی و همکاران: ۱۴۰۰)

روش‌های تجدید ساختار بانک‌ها

اصطلاح «تجدید ساختار بانک‌ها»، مفهومی گسترده است که روش‌های مختلفی را با هدف بهبود سلامت مالی و کارایی عملیاتی بانک‌ها در بر می‌گیرد. بسته به چالش‌های خاصی که بانک و محیط نظارتی با آن مواجه است، اغلب ترکیبی از رویکردها را شامل می‌شود که به چهار دسته کلی تجدید ساختار مالی، تجدید ساختار عملیاتی، تجدید ساختار نظارتی و مداخله دولت، طبقه‌بندی می‌شود که در زیر به مهم‌ترین آن‌ها اشاره شده است.

تجدید ساختار مالی[1]

در ادامه به شش رویکرد برای تجدید ساختار مالی بانک‌ها اشاره شده است.

تزریق سرمایه: تزریق سرمایه تازه به بانک از طریق کمک‌های مالی دولت، سرمایه‌گذاری‌های خصوصی یا انتشار سهام جدید رخ می‌دهد. این امر، صورت وضعیت مالی بانک را تقویت می‌کند و توانایی آن را برای وام‌دهی افزایش می‌دهد. (عبدالباقی و همکاران: ۱۳۹۸)

فروش دارایی: فروش دارایی‌های غیرجاری (بالاخص دارایی‌های سمی) برای کاهش ریسک بانک و بهبود کفایت سرمایه آن، که در سال‌های اخیر بانک مرکزی همواره بر آن تأکید داشته است. (روزنامه دنیای اقتصاد: ۱۴۰۳)

تجدید ساختار بدهی[2]: مذاکره مجدد در مورد تعهدات بدهی موجود مانند تمدید سررسید یا کاهش نرخ بهره برای تسکین موقت و بهبود نقدینگی بانک یکی از راهکارهای تجدید ساختار مالی است. (بدری و همکاران: ۲۰۱۸)

ادغام[3] بانک‌ها: امروزه، ادغام در صنعت بانکداری در تمامی کشورهای جهان رواج یافته است. ادغام بانک‌ها در دنیا با اهداف مختلفی صورت گرفته که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از:

۱- ادغام باعث پیشگیری از ورشکستگی بانک‌ها می‌شود.

۲- ادغام سبب جلوگیری از فساد اقتصادی با نظارت بیشتر بانک مرکزی بر بانک‌ها می‌شود.

۳- ادغام بانک‌ها یکی از روش‌های بازسازی ساختارهای بانکی و نهادهای مالی است. (جعفری صامت: ۱۳۹۷)

در آخر باید اشاره کرد که ترکیب با سایر بانک‌ها برای ایجاد یک مؤسسه بزرگ‌تر و انعطاف‌پذیرتر با منابع و سهم بازار بیشتر می‌تواند به اصلاح ساختار مالی منجر شود.

کاهش هزینه: اجرای اقدامات کاهش هزینه مانند کاهش کارکنان یا ساده‌سازی عملیات برای بهبود سودآوری و کارایی برای مؤسساتی که بیش از متوسط صنعت هزینه دارند، ضروری است.

تجدید ساختار عملیاتی

تجدید ساختار عملیاتی یک رویکرد استراتژیک است که نیازمند تکنیک‌های مختلفی است که در صنعت بانکی چهار مورد زیر از عمده تکنیک‌های تجدید ساختار عملیاتی به‌شمار می‌رود.

---

[1] Financial Restructuring
[2] Debt Restructuring
[3] Merge

تنظیم مجدد مدل کسب‌وکار: تغییر تمرکز به بخش‌های سودآور بازار و همچنین، خروج از حوزه‌های کم سود است که برای بانک توجیه اقتصادی ندارد. انتخاب مدل کسب‌وکار مناسب در صنعت بانکداری می‌تواند این صنعت را برای رسیدن به اهداف خود و ارایه ارزش‌های به‌روز در خدمت مشتریان یاری دهد. (فراحی و همکاران: ۱۳۹۷) در دنیای مدرن و به‌ویژه پس از پیشرفت‌های چشمگیر در فناوری اطلاعات و ارتباطات، بانک‌ها شاهد تحولات عمده‌ای در مدل‌های کسب‌وکار خود بوده‌اند. در جدول شماره (۳) به برخی از مدل‌های جدید کسب‌وکار بانکی اشاره شده که اخیراً مورد توجه قرار گرفته‌اند.

جدول شماره ۳: مدل‌های کسب‌وکار نوین در صنعت بانکی

مدل کسب‌وکار نوین	توضیحات
بانکداری دیجیتالی[1] کامل	بانک‌هایی که تمامی خدمات خود را از طریق پلتفرم‌های دیجیتالی بدون شعب فیزیکی ارایه می‌دهند.
بانکداری به‌عنوان سرویس (BaaS)[2]	بانک‌ها زیرساخت‌های خود را به شرکت‌های دیگر ارایه می‌دهند تا آن‌ها بتوانند خدمات مالی را تحت برند خود ارایه دهند.
بانکداری باز[3]	اشتراک‌گذاری داده‌های مالی مشتریان با استفاده از (APIها) برای افزایش شفافیت و بهبود خدمات مالی.
پلتفرم‌های همکاری مالی	همکاری بین بانک‌ها و شرکت‌های فناوری مالی برای ارایه خدمات مشترک مانند پرداخت‌ها، وام‌دهی و مدیریت دارایی‌ها.
مدل‌های مبتنی بر داده	استفاده از داده‌های بزرگ و تحلیل پیشرفته برای ارایه خدمات شخصی‌سازی شده و توصیه‌های مالی مبتنی بر الگوهای مصرفی.
بانکداری پایدار و اجتماعی	ارایه محصولات و خدمات مالی که تأکید بر پایداری و مسئولیت‌پذیری اجتماعی دارند مانند وام‌های سبز و سرمایه‌گذاری‌های مسئولانه.

ارتقای فناوری[4]: پژوهشگران معتقدند که انقلاب دیجیتالی در صنعت خدمات مالی و بانکی در حال وقوع است. تغییراتی که گوشه‌ای از تأثیر آن را می‌توان در رشد فزاینده و سریع پدیده‌ای نوظهور به‌نام فناوری‌های مالی[5] مشاهده کرد. فناوری‌های مالی به‌عنوان بازیگران جدید این صنعت، به روش‌های

[1] Digital Banking
[2] Banking as a Service
[3] Open Banking
[4] Technology Upgrade
[5] Fintech

سنتی و قدیمی پایبند نیستند و برای به‌دست آوردن سهم قابل‌توجه از بازار، تلاش بسیار می‌کنند. (سرهنگی و همکاران: ۱۳۹۷)

بهینه‌سازی فرایند[1]: ساده‌سازی فرایندهای داخلی و بهبود گردش کار برای کاهش هزینه‌ها و در ادامه افزایش بهره‌وری، از تکنیک‌های مؤثر است. امروزه، بانکداری الکترونیکی به‌عنوان ابزار و فناوری کارآ و مناسب برای کاهش شلوغی بانک‌ها استفاده می‌شود. مطالعه نظام‌مند سیستم صفِ انتظار به مدیران بانک کمک می‌کند تا تصمیمات خاصی را اتخاذ کنند تا مدت زمانی را که مشتری صرف دریافت خدمات می‌کند، کاهش یابد. (لهراسبی و همکاران: ۱۳۹۶)

افزایش انطباق[2]: نظارت و تطبیق، معیاری برای سلامت و پایداری نظام بانکی و مهم‌ترین عامل کارایی مدیریت و تعیین ریسک حاکم بر روابط موجود بین بانک‌ها و مؤسسات مالی است و به مجموعه دستورالعمل‌هایی اشاره می‌کند که بانک‌ها و مؤسسات مالی باید به‌گونه‌ای عمل کنند که ضمن دستیابی به اهداف خود، هم‌زمان قوانین و چهارچوب‌های وضع شده را رعایت کنند و یکی از مهم‌ترین قوانین کمیته بازل[3] است. (خضری و همکاران: ۱۴۰۱) واحد تطبیق در زمینه عملیات بانکداری در دو سطح عمل می‌کند:

- **سطح ۱:** انطباق با قوانین خارجی (اعم از قوانین، مقررات، دستورالعمل‌ها و انطباق با شرع مقدس اسلام) که بر یک سازمان به‌عنوان یک کل تحمیل شده‌اند.
- **سطح ۲:** انطباق با دستگاه‌های کنترل درونی برای رسیدن به انطباق با قوانین تحمیلی خارجی. (خزائی: ۱۴۰۲)

تجدید ساختار نظارتی

در ایران، موضوع نظارت بانک مرکزی بر فعالیت و عملکرد بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، در زمره مهم‌ترین وظایفی است که به‌طور مشخص در بند «ب» ماده (۱) قانون پولی و بانکی کشور برای این بانک تعیین شده است. در این راستا، تحولات روزافزون کمّی و کیفی در شبکه بانکی و ضرورت همگامی با توسعه نظام‌های بانکی بین‌المللی به طرح مباحث جدی از قبیل تجدید ساختار سازمانی نظارت بانکی کشور انجامیده است. (فرمان‌آرا و غفاری: ۱۳۹۸) چهارچوب قانونی مناسب برای نظارت بانکی، به مسئولان نظارتی، قدرت و اختیارات لازم برای نظارت مستمر داده و میزان انطباق با قوانین

[1] Process Optimization
[2] Compliance
[3] Basel Committee

را بررسی کرده و اقدامات اصلاحی به‌موقع را در راستای بررسی موضوعات پایداری و ثبات اتخاذ می‌کند. در جدول شماره (۴)، روش‌ها و اقدامات بانک مرکزی در مواجهه با بانک ناسالم قابل‌اصلاح برگرفته از قانون جدید بانک مرکزی آورده شده است.

جدول شماره ٤: روش‌ها و اقدامات بانک مرکزی در مواجهه با بانک ناسالم قابل‌اصلاح (قانون بانک مرکزی، مصوب ۱۴۰۲)

اسم روش	تعریف	تمام یا بخشی از اقدامات توسط بانک مرکزی
اقدامات اکتشافی	در صورت ارتکاب تخلف یا بی‌ثباتی	– دستور تهیه صورت‌های مالی میان‌دوره‌ای – حسابرسی ویژه – انتصاب ناظر مقیم
اقدامات پیشگیرانه	در صورت عدم‌پاسخگو بودن اقدامات اکتشافی یا تخلف یا در استانه تخلف	– الزام هیئت‌مدیره به‌تغییر تمام یا بخشی از اعضای هیئت‌عامل – الزام مجمع عمومی به تغییر تمام یا بخشی از اعضای هیئت‌مدیره – افزایش حدود ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول – کاهش یا ممنوعیت توزیع سود و ممنوعیت توزیع اندوخته بین سهام‌داران – اصلاح ترکیب دارایی‌ها و بدهی‌ها – توقف یا تحدید عملیات یا فعالیت‌های پُرریسک – افزایش دارایی‌های نقد یا بهبود کیفیت نقدشوندگی دارایی – ارتقای نظام حاکمیت شرکتی و نظارت کنترل‌های داخلی – محدود کردن هزینه‌های عملیاتی – محدود کردن اعطای تسهیلات یا ایجاد تعهدات – ممنوعیت یا محدودیت در انجام برخی از خدمات یا عملیات بانکی – ممنوعیت پرداخت پاداش به مدیران مؤسسه اعتباری – تشدید شاخص‌های احتیاطی
اقدامات اصلاحی	در صورت عدم‌پاسخگو بودن اقدامات پیشگیرانه، مؤسسه ملزم به ارایه برنامه بازسازی	– فروش بخشی از دارایی‌ها – افزایش سرمایه با سلب حق تقدم از سهام‌داران یا بدون آن با تصویب هیئت‌عالی – افزایش اندوخته ها و ذخایر – کاهش شعب یا محدودیت در توسعه آن – فروش شرکت‌های تابعه – تبدیل مطالبات حال شده سهام‌داران به سرمایه – تبدیل بدهی‌های تبعی غیر سپرده‌ای به سهام – تغییر سهام‌داران مؤثر از طریق الزام ایشان به کاهش سهام خود با تصویب هیئت‌عالی
تعیین هیئت سرپرستی موقت	اقدامات پیشگیرانه و اصلاحی کامل نباشد و یا ناکافی باشد	– تعیین هیئت سرپرستی موقت و درج در روزنامه رسمی کشور جهت در اختیار گرفتن کامل امور مؤسسه اعتباری

افزایش سرمایه مورد نیاز: تنظیم‌کننده‌ها، عموماً بانک‌های مرکزی، ممکن است الزامات سرمایه بیشتری را اعمال کنند –برای اطمینان از این‌که بانک‌ها سرمایه کافی برای جذب زیان‌های احتمالی داشته باشند. شایان ذکر است، بانک‌ها در صورت عدم اجرای مواد قانونی مربوط به افزایش سرمایه، به پرداخت ۳ درصد مالیات بیشتر ملزم می‌شوند. همچنین، اعضای هیئت‌مدیره بانک نمی‌توانند در بانک دیگری به‌عنوان عضو هیئت‌مدیره انتخاب شوند.

آزمون سنجش استرس: انجام دادن آزمون‌های استرس سخت برای ارزیابی تاب‌آوری بانک و سنجش ریسک نقدینگی در برابر شوک‌های اقتصادی و نوسانات بازار کاربرد دارد. تحلیل هزینه–فایده این آزمون و افشائیات آن می‌تواند به ایجاد اطلاعات یکپارچه برای همه بانک‌ها به‌جای آزمون‌های خاص هر یک از بانک‌ها منتج شود. (مشایخ و مقدسی: ۱۳۹۶)

تشدید نظارتی: با توجه به اهمیت موضوع، حوزه نظارت بانک مرکزی به‌طور جدی اقدامات و محدودیت‌های اصلاحی درخصوص نحوه مدیریت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری ناتراز را در دستور کار خود قرار داده که به‌طور خلاصه می‌توان به برخی از اقدامات زیر اشاره کرد.

- الزام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری ناتراز به افزایش سرمایه نقدی؛
- الزام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری ناتراز به ارایه برنامه احیای ساختار مالی[1]؛
- طرح و ارایه پیشنهاد به شورای عالی هماهنگی اقتصادی درخصوص توقف و انتقال دارایی‌ها یا بدهی‌های برخی از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری ناتراز به بانک یا مؤسسه اعتباری مقصد؛
- الزام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری دارای اضافه‌برداشت به ارایه وثایق در قبال اضافه‌برداشت‌ها؛
- تعیین حد مجاز رشد دارایی‌ها و بدهی‌ها در چهارچوب ضوابط کنترل مقداری ترازنامه شبکه بانکی؛
- الزام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری ناتراز به ارایه گزارش ارزیابی کیفیت دارایی‌ها (AQR)؛
- آغاز فرایند ساماندهی و رسیدگی به وضعیت تعدادی از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به‌شدت ناتراز و محدودسازی برخی عملیات آن‌ها؛
- پیگیری وصول مطالبات بانک‌ها از دولت؛
- کنترل (محدودیت/ممنوعیت) در پرداخت تسهیلات بانک‌ها و مؤسسات اعتباری ناتراز؛
- تفویض حق رأی مازاد مالکان واحد تعدادی از بانک‌ها به وزارت امور اقتصادی و دارایی. (پایگاه شبکه خبری اقتصاد و بانک ایران: ۱۴۰۳)

[1] Recovery Plan

مداخله دولت

در وضعیت بحرانی، دولت برای جلوگیری از بحران مالی، سرایت بحران از یک بانک به سایر بانک‌ها و نهادهای مالی (ریسک سرایت سیستمیک) و افزایش اعتماد به نظام بانکی و پولی به‌ناچار مداخله می‌کند. (اخلاقی مدیری و همکاران: ۱۳۹۶) نسخ خارجی مقابله با دارایی‌های سمی که در ادامه آورده شده، نمونه‌هایی از این دست است.

دولتی شدن بانک‌ها: دولت ممکن است مالکیت یک بانک ورشکسته را در اختیار بگیرد یا آن را در بانک‌های دولتی ادغام کند تا از سقوط آن جلوگیری کند و از سیستم مالی محافظت کند.

طرح‌های تضمین سپرده: ایجاد طرح‌هایی برای تضمین سپرده‌ها تا سقف معین، ایجاد اطمینان‌خاطر به سپرده‌گذاران و کاهش ریسک فرار پول سپرده‌گذاران از بانک‌ها. (وزیری و همکاران: ۱۴۰۲)

به‌طور کلی، روش‌های تجدید ساختار بانک‌ها در جدول شماره (۵) خلاصه شده است.

جدول شماره ۵: قیاس روش‌های مختلف تجدید ساختار در بانک‌ها

روش	مزایای	معایب	موارد کاربرد
تزریق سرمایه	این روش فوراً کفایت سرمایه را بهبود می‌بخشد، وام دادن و رشد اقتصادی را امکان‌پذیر می‌سازد.	ممکن است برای دولت یا سرمایه‌گذاران پُرهزینه باشد. ممکن است به مالکیت دولت منجر شود. می‌تواند ارزش سهام‌داران موجود را کاهش دهد.	بانک‌هایی با کمبود شدید سرمایه، مواجهه با مشکلات نقدینگی یا نیاز به حمایت از فعالیت‌های وام‌دهی
فروش دارایی	ریسک بازار را کاهش و کفایت سرمایه را بهبود می‌بخشد و برای اهداف دیگر وجه نقد تولید می‌کند.	اگر دارایی‌ها زیرِ ارزش فروخته شوند، ممکن است به‌زیان‌های هنگفتی منجر شود.	بانک‌هایی با وام‌های غیرجاری یا سایر دارایی‌های غیرمولد، با هدف ساده‌سازی عملیات
تجدید ساختار بدهی	تسکین موقت را فراهم می‌کند. نقدینگی را بهبود می‌بخشد. بارِ بهره را کاهش می‌دهد.	ممکن است موقتی باشد و راه‌حل طولانی‌مدت نباشد.	بانک‌هایی که با مشکلات نقدینگی یا مشکلات مالی کوتاه‌مدت مواجهند و برای بازسازی به زمان نیاز دارند.
کاهش هزینه	بهبود کارایی و سودآوری، کاهش هزینه‌ها، افزایش رقابت‌پذیری	می‌تواند به از دست دادن شغل منجر شود. ممکن است خدمات مشتری را تحت تأثیر قرار دهد. اجرای آن در یک بازه زمانی کوتاه دشوار است.	بانک‌هایی که با مشکلات سودآوری مواجهند، به ساده‌سازی عملیات نیاز دارند یا هدفشان کاهش هزینه‌های سربار است.
تنظیم مجدد مدل کسب‌وکار	بر بخش‌های سودآور تمرکز می‌کند. کارایی و پتانسیل رشد را بهبود می‌بخشد. با روندهای بازار همسو می‌شود.	ممکن است شامل تغییرات قابل‌توجهی در عملیات باشد. می‌تواند برای مشتریان فعلی مخرب باشد.	بانک‌هایی که به‌دنبال سازگاری با شرایط متغیر بازار، شناسایی فرصت‌های رشد جدید یا تمرکز بر نقاط قوت اصلی هستند.

(ادامه) جدول شماره ۵: قیاس روش‌های مختلف تجدید ساختار در بانک‌ها

روش	مزایای	معایب	موارد کاربرد
ارتقاهای تکنولوژیکی	افزایش کارایی و خدمات مشتری، کاهش هزینه‌ها، تجزیه‌وتحلیل داده‌ها و مدیریت ریسک را بهبود می‌بخشد.	می‌تواند گران باشد. به تخصص و آموزش نیاز دارد. ممکن است چالش‌های یکپارچه‌سازی را شامل شود.	بانک‌هایی که به‌دنبال نوسازی عملیات، بهبود تجربه مشتری یا کسب مزیت رقابتی در فناوری هستند.
بهینه‌سازی فرایند	کارایی و بهره‌وری را بهبود می‌بخشد. هزینه‌ها را کاهش می‌دهد. جریان کار را ساده می‌کند.	اجرای آن می‌تواند چالش‌برانگیز باشد. به تجزیه‌وتحلیل و برنامه‌ریزی دقیق نیاز دارد. ممکن است کارکنان مقاومت داشته باشند.	بانک‌هایی که به‌دنبال ساده‌سازی عملیات، کاهش ضایعات و بهبود عملکرد کلی هستند.
افزایش انطباق	قرار گرفتن در معرض ریسک را کاهش می‌دهد. شهرت را بهبود می‌بخشد و پایبندی به مقررات را تضمین می‌کند.	می‌تواند پُرهزینه و وقت‌گیر باشد. به مهارت تخصصی نیاز است. ممکن است شامل تغییراتی در فرایندهای داخلی باشد.	بانک‌هایی که با نظارت قانونی مواجهند و با هدف بهبود مدیریت ریسک، می‌خواهند فرهنگ انطباق قوی‌تری ایجاد کنند.
مداخله دولت	جلوگیری از ریسک سیستمیک، محافظت از سپرده‌گذاران و امکان تجدید ساختار کنترل شده را فراهم می‌سازد.	می‌تواند بحث برانگیز باشد. ممکن است مداخله دولت را شامل شود. می‌تواند برای مالیات‌دهندگان پُرهزینه باشد.	بانک‌هایی که با سقوط قریب‌الوقوع مواجهند که تهدیدی برای ثبات مالی است.
طرح‌های تضمین سپرده	به سپرده‌گذاران اطمینان می‌دهد. ریسک فرار بانک‌ها را کاهش می‌دهد. سیستم مالی را تثبیت می‌کند.	می‌تواند برای دولت پُرهزینه باشد. ممکن است شیوه‌های وام‌دهی پُرریسک را تشویق کند. به مدیریت و نظارت دقیق نیاز دارد.	بانک‌هایی که اعتماد خود را از دست داده‌اند و با مشکلات نقدینگی مواجهند یا در ریسک‌های سیستمیک نقش دارند.

تجارب مهم در تجدید ساختار بانک‌ها در دنیا

با عنایت به موارد ذکر شده در مورد عوامل مؤثر و روش‌های تجدید ساختار در بانک‌ها، در ادامه نگاهی بر تجارب جهانی در حوزه مقابله با دارایی‌های سمی در کشورهای مختلف و تجارب موردی بانک‌ها در مورد تجدید ساختار خواهیم داشت.

نسخه خارجی مقابله با دارایی‌های سمی

در نمونه‌های خارجی موفق، ورود به‌موقع و صحیح دولت به این موضوع توانسته راهگشا باشد. اما شاید نتوان نسخه یکسانی برای همه کشورهای گرفتار پیچید. نمونه‌های موفق مقابله با این مسأله در جهان، نقاط تمایز و اشتراکات زیادی دارند. در یک بررسی، به چند نمونه از مقابله با دارایی‌های سمی

در جهان پرداخته شده است. تجارب جهانی در حوزه مقابله با دارایی‌های سمی در کشورهای صنعتی به‌شرح زیر است.

نسخه کشور آمریکا در مقابله با دارایی‌های سمی: در پی وقوع بحران مالی آمریکا در سال ۲۰۰۷ که از بحران وام ساب‌پرایم مسکن در این کشور نشأت گرفته بود، بسیاری از بانک‌ها و مؤسسات مالی دچار مشکل شده و با پدیده مطالبات غیرجاری یا به‌اصطلاح دارایی‌های سمی مواجه شدند. دولت آمریکا به‌منظور تقویت نظام مالی این کشور در تاریخ ۳ اکتبر ۲۰۰۸ برنامه‌ای را برای خرید دارایی‌های سمی به‌تصویب رساند. این برنامه به‌وزارت خزانه‌داری آمریکا امکان می‌داد تا ۷۰۰ میلیارد دلار از دارایی‌های سمی بانک‌ها و مؤسسات مالی را خریداری یا بیمه کند. هدف از این برنامه که «تی‌ای‌آرپی[1]» نام داشت، بهبود نقدشوندگی این دارایی‌ها از طریق خرید آن‌ها با استفاده از مکانیزم‌های بازار ثانویه بود و به مؤسسات شرکت‌کننده در این برنامه امکان می‌داد ترازنامه‌هایشان را تثبیت کنند تا از زیان‌های بیشتر جلوگیری شود. بودجه این برنامه از محل دریافت مالیات‌ها تأمین شده بود. (سوانا[2]: ۲۰۱۰)

نسخه کشور ایرلند در مقابله با دارایی‌های سمی: در اواخر سال ۲۰۰۹، دولت ایرلند برای پاسخگویی به بحران مالی و کوچک شدن حباب بخش املاک و مستغلات، «آژانس ملی مدیریت دارایی‌ها[3]» را تأسیس کرد. این آژانس، ۶ بانک بزرگ ایرلند را تحت پوشش قرار می‌دهد. این بانک‌ها به‌دلیل پرداخت وام به فعالان بخش ساخت‌وساز و ناتوانی آن‌ها در بازپرداخت وام‌هایشان با دارایی‌های سمی روبه‌رو شدند. وزیر دارایی ایرلند اعلام کرد که بانک‌ها باید برآورد کنند هنگام حذف این وام‌ها از ترازنامه‌هایشان چه میزان زیان خواهند کرد. اگر این زیان سبب شود که بانک‌ها به سرمایه بیشتری نیاز داشته باشند، دولت، بخشی از سهام بانک‌ها را خریداری می‌کند. (فوتیادو[4]: ۲۰۱۹)

نسخه کشور آلمان در مقابله با دارایی‌های سمی: بزرگ‌ترین اقتصاد اروپا که در نوامبر سال ۲۰۰۸ به‌طور رسمی به‌ورطه رکود فرو رفت و بدترین عملکرد اقتصادی خود را پس از جنگ جهانی دوم به ثبت رساند. از این‌رو، برنامه‌های نجات مالی در پیش گرفته شدند –از این برنامه‌ها می‌توان به برنامه نجات مالی بانک‌ها اشاره کرد: بانک‌هایی که گرفتار دارایی‌های سمی شده بودند. در روز ۱۱ آوریل ۲۰۰۹ وزارت دارایی آلمان برنامه پاکسازی ترازنامه بانک‌ها از دارایی‌های سمی را به صدراعظم تقدیم کرد.

---

[1] Troubled Asset Relief Program
[2] Saona
[3] National Asset Management Agency
[4] Fotiadou

براساس برنامه مذکور، قرار شد بانک‌ها با پشتوانه ۲۰۰ میلیارد یورو بودجه دولتی، واحدهای جداگانه ایجاد کنند و آن دسته از دارایی‌هایی را که نمی‌توانند بفروشند، به آن‌ها منتقل کنند. (اقبال و کومه[1]: ۲۰۱۴)

تجارب موردی بانک‌ها در مورد تجدید ساختار

تجدید ساختار یک بانک، فرایندی تدریجی شامل مراحل متعدد و تغییرات در طول زمان است. در زیر، نمونه‌هایی از بانک‌هایی ذکر شده که ساختار خود را تغییر داده‌اند.

تجدید ساختار از طریق تزریق سرمایه

- **کمک مالی دولت ایالات متحده در سال های ۲۰۰۹-۲۰۰۸:** دولت ایالات متحده میلیاردها دلار به بانک‌هایی مانند سیتی گروپ[2]، بانک آمریکا[3] و ولز فارگو[4] تزریق کرد تا از سقوط آن‌ها در طول بحران مالی جلوگیری کند. این یک تزریق سرمایه عظیم بود که سیستم بانکی را تثبیت کرد. (سوانا: ۲۰۱۰)
- **بحران بدهی مستقل اروپا (۲۰۱۲-۲۰۱۰):** چندین بانک اروپایی، تزریق سرمایه از دولت‌های خود یا تسهیلات ثبات مالی اروپا[5] (EFSF) برای رسیدگی به ریسک‌های بدهی‌های دولتی را دریافت کردند. برای نمونه، می‌توان به بانک‌های ایرلندی، بانک‌های پرتغالی و برخی بانک‌های یونانی اشاره کرد. (آزوفرا[6] و همکاران: ۲۰۲۰)

تجدید ساختار از طریق فروش دارایی

- **سیتی گروپ در دهه ۲۰۰۰:** سیتی گروپ، کسب‌وکارهای متعددی از قبیل کارگزاری اسمیت بارنی[7] و شرکت بیمه مسافران خود را واگذار کرد تا بر عملیات بانکیِ اصلی خود تمرکز کند و در نهایت، ریسک خود را کاهش دهد.

---

[1] Iqbal & Kume
[2] Citi Group
[3] Bank of America
[4] Wells Fargo
[5] European Financial Stability Facility
[6] Azofra
[7] Smith Barney

- **فروش مریل لینچ[1] توسط بانک آمریکا:** پس از خرید مریل لینچ در طول بحران مالی، بانک آمریکا بعداً سهام خود را در مریل لینچ فروخت تا میزان مشارکت خود را در بخش بانکداری سرمایه‌گذاری کاهش دهد. (اقبال و کومه: ۲۰۱۴)

تجدید ساختار از طریق تغییرات ساختار بدهی

- **بحران مالی ۲۰۰۹-۲۰۰۷:** بسیاری از بانک‌ها برای تمدید سررسید یا کاهش نرخ‌های بهره و توافق‌نامه‌های تجدید ساختار بدهی با طلبکاران مذاکره کردند و به آن‌ها تسهیلات موقت دادند و نقدینگی آن‌ها را بهبود بخشیدند.
- **ورشکستگی جنرال موتورز:** ورشکستگی جنرال موتورز شامل تجدید ساختار تعهدات بدهی آن بود، به‌طوری که دولت و طلبکاران، مالکیت شرکت را در دست گرفتند و برای تسهیل بازسازی آن سرمایه تزریق کردند. اگر چه جنرال موتورز یک بانک نیست، اما این مثال نشان می‌دهد که چگونه تجدید ساختار بدهی می‌تواند بخش مهمی از فرایند بازسازی گسترده‌تر باشد. (ازینی و همکاران[2]: ۲۰۲۲)

تجدید ساختار از طریق ادغام و تملک

- **بانک نیویورک ملون[3]:** این بانک از طریق ادغام بانک نیویورک و مؤسسه ملون فاینشنال[4] تشکیل شد و یک بانک ذخایر جهانی بزرگ با دسترسی و منابع گسترده‌تر ایجاد کرد.
- **خریدهای اچ‌اس‌بی‌سی:** بانک (HSBC) سابقه خرید بانک‌ها در کشورهای مختلف از قبیل خرید در ایالات متحده، آسیا و اروپا را برای گسترش حضور جهانی و سهم بازار خود دارد. (گارسیا[5]: ۲۰۲۲)

تجدید ساختار از طریق کاهش هزینه

- **سیتی گروپ و بانک آمریکا در دهه ۲۰۱۰:** هر دو بانک، اقدامات قابل‌توجهی برای کاهش هزینه‌ها از قبیل اخراج و تعطیلی شعب برای بهبود کارایی و سودآوری خود پس از بحران مالی اجرا کردند.

---

[1] Merrill Lynch
[2] Ezeani
[3] Bank of New York Mellon (BNY Mellon)
[4] Mellon Financial
[5] García

- **رویال بانک اسکاتلند[1]:** پس از بحران مالی با فشارهای هزینه‌ای سنگینی مواجه شد که به بسته شدن شعب و کاهش نیروی کار برای ساده کردن عملیات منجر شد. (کامبن و استوز[2]، ۲۰۱۶)

تجدید ساختار از طریق همسویی مجدد مدل کسب‌وکار

- **تمرکز جِی‌پی‌مورگان چِیس[3]:** تمرکز خود را به‌سمت بانکداری تجاری و بانکداری سرمایه‌گذاری تغییر داد و عملیات بانکداری خرده‌فروشی خود را کاهش داد تا مدل کسب‌وکار خود را ساده کند.
- **روی آوردن ولز فارگو[4] به بانکداری خُرد:** ولز فارگو، عملیات بانکداری خرده‌فروشی خود را، به‌ویژه از طریق تملک، گسترش داد تا خدمات مالی متنوع و یکپارچه‌تری ایجاد کند. (فوتیادو[5]، ۲۰۱۹)

تجدید ساختار از طریق ارتقای فناوری

- **شماری از بانک‌ها در دهه‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰:** در سراسر جهان، بانک‌ها سرمایه‌گذاری زیادی در ارتقای فناوری نظیر پلتفرم‌های بانکداری تلفن همراه، ابزارهای تجزیه‌وتحلیل داده‌ها و بهبود امنیت سایبری برای بهبود کارایی، خدمات مشتری و مدیریت ریسک انجام داده‌اند.

تجدید ساختار از طریق بهینه‌سازی فرایند

- **تمرکز عمده بانک‌ها بر کارایی:** بسیاری از بانک‌ها به‌طور مداوم ابتکارات بهینه‌سازی فرایند را برای ساده کردن گردش کار، کاهش هزینه‌ها و بهبود بهره‌وری اجرا می‌کنند. این تلاش‌ها ممکن است شامل اجرای روش‌های منحصربه‌فرد، خودکارسازی فرایندها و بهبود مدیریت داده‌ها باشد. (تران و همکاران[6]، ۲۰۲۰).

[1] Royal Bank of Scotland
[2] Cambón & Estévez
[3] JPMorgan Chase
[4] Wells Fargo
[5] Fotiadou
[6] Tran et al.

تجربه ایران در تجدید ساختار بانک‌ها در ایران

تجدید ساختار بانک‌ها به‌دلیل تحریم‌های اقتصادی، نوسانات ارزی و مشکلات مدیریتی به یکی از مسایل مهم تبدیل شده است. در این بخش به بررسی روش‌های تجدید ساختار و تجارب ایران پرداخته شده است.

ادغام بانک‌های نظامی: یکی از مهم‌ترین اقدامات در زمینه تجدید ساختار در ایران، ادغام بانک‌های نظامی با **بانک سپه** بود. این اقدام با هدف کاهش تعداد بانک‌ها، افزایش کارایی و کاهش هزینه‌های عملیاتی صورت گرفت. بانک‌های ادغام شده شامل بانک انصار، بانک قوامین، بانک حکمت ایرانیان، بانک مهر اقتصاد و مؤسسه مالی و اعتباری کوثر است.

اصلاح ساختار سرمایه: بانک‌های ایرانی با افزایش سرمایه و بهبود نسبت‌های مالی به تجدید ساختار پرداخته‌اند. این اقدامات به تقویت پایه مالی و افزایش ظرفیت وام‌دهی کمک می‌کند.

تجدید ارزیابی دارایی‌های بانک‌ها: در ایران به‌دلیل تورم بلندمدت، ارزش روز دارایی‌ها و سرمایه‌گذاری‌های بانک‌ها با بهای تمام شده آن‌ها (که در صورت‌های مالی آن‌ها منعکس شده) تفاوت زیادی دارد. بنابراین، بانک‌های ایرانی برای بهبود وضعیت صورت‌های مالی خود، هر چند سال یک‌بار به تجدید ارزیابی دارایی‌های ثابت و سرمایه‌گذاری خود اقدام کرده و از محل آن، نسبت به افزایش سرمایه اقدام می‌کنند.

توسعه بانکداری الکترونیکی: با توجه به تحولات فناوری، بانک‌های ایرانی در حال توسعه خدمات بانکداری دیجیتالی و افزایش بهره‌وری از فناوری‌های نوین هستند. در حال حاضر، بیش از ۹۸ درصد خدمات بانکی، دیجیتالی است و حدود ۲ درصد باقیمانده نیز مربوط به تسهیلات و وثیقه‌گذاری است که هنوز الکترونیکی نشده است. همچنین، برخی بانک‌ها نیز هنوز افتتاح حساب را به‌صورت غیرحضوری و الکترونیکی فراهم نکرده‌اند. (دنیای اقتصاد: ۱۴۰۲)

بهبود مدیریت ریسک: کنترل‌های داخلی در نظام بانکداری، مبنای اساسی برای بانکداری سالم و ایمن بوده و نظام کنترلی اثربخش، مدیریت را در جهت حفظ منابع و منافع بانک یاری می‌کند. کمیته بال نیز در بسیاری از اسناد منتشر شده، استقرار نظام کنترل‌های داخلی توانمند را لازمه مدیریت اثربخش و کارآی بانک‌ها معرفی کرده است. نظام کنترل‌های داخلی در مؤسسات مالی به‌گونه‌ای توسعه یافته که الزامات مقرراتی متغیر نظیر الزامات مربوط به تقلب‌های داخلی، جرایم مالی، مقررات احتیاطی و رعایت مقررات گزارشگری بازارهای سرمایه و ارتباط با مشتریان را برآورده کند. (اخلاقی مدیری و همکاران: ۱۳۹۶)

روش‌های پیشنهادی گزیر بانک‌های ناسالم غیرقابل احیا

در ایران، با بانک‌های ناسالم غیرقابل اصلاح با روش ادغام یا انحلال برخورد می‌شود. مطابق تحلیل اسنادی صورت گرفته، روش‌های مبتنی بر نجات از درون[۱] و نجات از بیرون[۲] دو اصطلاح کلیدی هستند که به روش‌های مختلف نجات فوری مؤسسات مالی در زمان بحران به‌منظور عدم سرایت ورشکستگی بانک به کل نظام اقتصادی و سایر نهادها در اقصی نقاط جهان اشاره دارند که از رویکردهای گزیر محسوب می‌شوند. در ادامه، به بررسی دقیق این دو مفهوم، تفاوت‌ها و شباهت‌های آن‌ها و مقایسه آن‌ها از جنبه‌های مختلف پرداخته شده است.

مفاهیم نجات از بیرون (Bail-out) و نجات از درون (Bail-in)

از نظر لغوی، واژه (Bail-out) به‌معنای پریدن اضطراری شخص از هواپیما با چتر نجات است که معنای اصطلاحی آن به مفهوم کلیِ ترک موقعیت سخت و خطرناک، دور از معنای لفظی آن نیست. (دی مارکو و ماکیاولو[۳]: ۲۰۲۳) جست‌وجوی عبارت (Bail-in) در فرهنگ‌های لغت، نتیجه ملموسی به‌همراه ندارد. اما با در نظر گرفتن معنای لفظی (Bail-out) شاید بتوان معنای آن را به‌صورت ذوقی این‌گونه بیان داشت که برخلاف (Bail-out) که آخرین راهکار مواجهه با مشکل و مخاطره است، (Bail-in) به‌عنوان به‌کارگیری حداکثر توان برای نجات پیش از تمسک به آخرین راه‌حل شناخته می‌شود که اجمالاً در تجدید سرمایه با تکیه بر منابع عمومی دولت یا بانک مرکزی نمود می‌یابد. (خراطها و شریف‌زاده: ۱۳۹۸)

از این‌رو، نجات از بیرون یکی از روش‌های گزیر و به‌معنای نجات یک مؤسسه مالی از طریق تزریق سرمایه از سوی دولت یا نهادهای مالی عمومی است. این روش معمولاً در مواقعی به‌کار می‌رود که یک مؤسسه مالی در آستانه ورشکستگی قرار دارد و عدم‌نجات آن می‌تواند تبعات منفی گسترده‌ای برای اقتصاد داشته باشد. (بِکِر و ایواشینا[۴]: ۲۰۲۳) در مقابل، نجات از دورن به‌معنای نجات یک مؤسسه مالی از طریق استفاده از منابع داخلی آن، به‌ویژه از اعتباردهندگان و سهامدارانش است. در این روش، بدهی‌های مؤسسه به‌صورت خودکار به سرمایه تبدیل می‌شود تا به پایداری مالی آن کمک کند. (آوگولیز و گودهارت[۵]: ۲۰۲۲)

---

[1] Bail-in
[2] Bail-out
[3] De Marco & Macchiavello
[4] Becker & Ivashina
[5] Avgouleas & Goodhart

مقایسه نجات از بیرون و درون

در جدول شماره (۶)، تفاوت‌ها و شباهت‌های (Bail-in) و (Bail-out) از جنبه‌های مختلف مقایسه شده است.

جدول شماره ٦: مقایسه نجات از درون و نجات از بیرون از جنبه‌های مختلف

جنبه	نجات از بیرون (Bail-out)	نجات از درون (Bail-in)
تعریف	نجات مالی یک مؤسسه از طریق کمک‌های دولتی	نجات مالی یک مؤسسه از طریق استفاده از منابع داخلی
منبع تأمین مالی	دولت و نهادهای عمومی	اعتباردهندگان و سهامداران
تأثیر بر مالیات‌دهندگان	ممکن است به افزایش بدهی عمومی منجر شود.	فشار کمتر بر مالیات‌دهندگان
مسئولیت‌پذیری	کمتر برای سرمایه‌گذاران	بیشتر برای سرمایه‌گذاران
حفظ اعتماد عمومی	می‌تواند اعتماد عمومی را حفظ کند.	ممکن است به کاهش اعتماد منجر شود.
پیامدهای اقتصادی	ممکن است به بحران‌های بزرگ‌تر منجر شود.	می‌تواند به کاهش ریسک در مؤسسات مالی منجر شود.
تأثیر بر اعتباردهندگان	معمولاً اعتباردهندگان تحت تأثیر قرار نمی‌گیرند.	اعتباردهندگان ممکن است به تحمل خسارت مجبور شوند.
مدت زمان نجات	معمولاً سریع‌تر و با فرایندهای ساده‌تر	ممکن است زمان‌بَرتر باشد و به ارزیابی دقیق‌تری نیاز داشته باشد.
تجربه‌های قبلی	نجات بانک‌ها در بحران مالی ۲۰۰۸	بحران مالی قبرس در ۲۰۱۳
مزایا	• **حفظ ثبات اقتصادی:** با نجات مؤسسات مالی می‌توان از بروز بحران‌های اقتصادی جلوگیری کرد. • **حفظ اشتغال:** نجات بانک‌ها و مؤسسات مالی می‌تواند به‌حفظ شغل‌ها و جلوگیری از بیکاری کمک کند. • **اعتماد عمومی:** این روش می‌تواند اعتماد عمومی نظام مالی را حفظ کند.	• **کاهش بارِ مالی بر دوش بودجه عمومی کشور:** بیشتر بر عهده اعتباردهندگان و سهامداران است. • **تشویق به مسئولیت‌پذیری:** این رویکرد می‌تواند مؤسسات مالی را به اتخاذ رفتارهای مالی محافظه‌کارانه‌تر تشویق کند. • **حفظ منابع دولتی:** دولت‌ها می‌توانند منابع خود را برای سایر نیازهای اجتماعی و اقتصادی حفظ کنند.
معایب	• **بارِ مالی بر دوش بودجه عمومی:** هزینه‌های (Bail-out) معمولاً برعهده بودجه عمومی کشور است. • **تشویق به رفتارهای پرخطر:** مؤسسات مالی ممکن است به‌دلیل وجود (Bail-out)، به انجام ریسک‌های بیشتر تمایل پیدا کنند. • **افزایش بدهی عمومی:** می‌تواند منجر به افزایش بدهی‌های عمومی و فشار بر دولت‌ها شود	• **از دست دادن اعتماد:** ممکن است باعث کاهش اعتماد عمومی به نظام مالی شود. • **پیامدهای منفی برای سرمایه‌گذاران:** اعتباردهندگان و سهام‌داران ممکن است با خسارت‌های سنگینی مواجه شوند. • **پیچیدگی در اجرا:** فرایند (Bail-in) ممکن است پیچیده‌تر و زمان‌بَر باشد.
روش اجرا	• تزریق مستقیم سرمایه • ضمانت‌های دولتی جهت پرداخت به سپرده‌گذاران • خرید دارایی‌های سمی از بانک توسط دولت	• تبدیل بدهی به سرمایه • کاهش ارزش دارایی‌ها • استفاده از ذخایر سرمایه‌ای • عدم تقسیم سود

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر با عنایت به این‌که یکی از حوزه‌های پر چالش فعل نظام اقتصادی کشور، وجود بانک‌های ناسالم و نحوه برخورد با آن‌هاست. از این‌رو در پژوهش حاضر با تحلیل اسنادی و مطالعات عمیق و با لحاظ وضعیت ناسالمی بانک از منظر ناترازی، ناکارامدی، آشفتگی مالی، درمانده و ورشکسته و با نگاهی بر نوع اقدامات پیش‌بینی شده در قانون جدید بانک مرکزی مصوب سال ۱۴۰۲ دسته‌بندی زیر جهت برخورد با بانک‌های ناسالم قابل و غیرقابل اصلاح در جدول زیر ارایه شده است. لازم به ذکر است که در ایران عمدتاً نحوه برخورد با بانک‌های ناسالم غیرقابل اصلاح از طریق ادغام و انحلال بود که با تدقیق نظری و تجربی این حوزه در کشورهای پیشرفته، روش‌های نجات از درون و نجات از بیرون در رویکرد اقدامی گزیر ملحوظ شده است. در نهایت، تبیین روش‌های کلی اقدام برای برخورد با بانک‌های ناسالم در جدول شماره (۷) ارایه شده است.

جدول شماره ۷: تبیین روش‌های کلی اقدام برای برخورد با بانک‌های ناسالم

نوع بانک	وضعیت بانک‌ها	نوع اقدام	روش‌های اقدام (کلی)	
بانک‌های ناسالم قابل‌اصلاح	ناترازی	اکتشافی	تجدید ساختار مالی	
	ناکارآمدی	پیشگیرانه	تجدید ساختار عملیاتی	
		اصلاحی	تنظیم مجدد مدل کسب‌وکار	
			تجدید ساختار نظارتی	
	آشفتگی مالی	تعیین هیئت سرپرستی موقت	مداخله دولت	
بانک‌های ناسالم غیرقابل اصلاح	بانک‌های درمانده و در شرف ورشکستگی	اقدام گزیر	نجات از درون Bail in	تبدیل بدهی به سرمایه
				کاهش ارزش دارایی‌ها
				استفاده از ذخایر سرمایه‌ای
				عدم تقسیم سود
			نجات از بیرون Bail out	تزریق مستقیم سرمایه
				ضمانت‌های دولتی جهت پرداخت به سپرده گذاران
				خرید دارایی‌های سمی از بانک توسط دولت

پیشنهادهای اجرایی و کاربردی

پیشنهاد برای پژوهش علمی آتیِ نجات از درون (Bail-in) و نجات از بیرون (Bail-out) بانک‌ها می‌تواند شامل بررسی‌های گسترده و تحلیل‌های عمیق در زمینه‌های مختلف اقتصادی، مالی، حقوقی و اجتماعی باشد. در زیر چند پیشنهاد برای موضوعات پژوهشی ارایه شده که می‌تواند به‌درک بهتر و ارزیابی دقیق‌تر این روش‌های گزیر کمک کند.

- بررسی تأثیرات بلندمدت و کوتاه‌مدت نجات از درون و نجات از بیرون بر سلامت مالی بانک‌ها و ثبات کلی سیستم مالی ایران.
- بررسی تأثیر نجات از درون و نجات از بیرون متناسب با نحوه اجرا، بر اعتماد سپرده‌گذاران و سرمایه‌گذاران بانک‌های ایرانی.
- مقایسه قانونی و حقوقی «Bail-in» در مقابل «Bail-out».
- تجزیه‌وتحلیل ریسک و بازده نجات از درون و نجات از بیرون برای تمامی ذی‌نفعان.
- نقش نهادهای نظارتی و تنظیم‌کننده در اجرای نجات از درون و نجات از بیرون برای مؤسسات مالی ایرانی در قیاس با روش‌های تجدید ساختار مالی و عملیاتی.
- مطالعه تطبیقی نجات از درون و نجات از بیرون در مقایسه با سایر روش‌های نجات مالی.

همچنین، در حوزه اجرایی پیشنهاد می‌شود نهاد ناظر در مورد بانک‌هایی که احتمال دارد در سال‌های آتی در دسته ناسالم غیرقابل احیا قرار گیرد، با عنایت به موفقیت جهانی در مورد اجرای روش‌های نجات از بیرون و نجات از درون، از هم‌اکنون کارشناسی‌های لازم را انجام دهد تا در عمل، روشی را اعمال کند که مزایای بیشتری دارد. همچنین، پیشنهاد می‌شود بانک مرکزی شاخص‌ها و معیارهایی برای طبقه‌بندی بانک‌ها از منظر سالم، ناسالمِ قابل‌احیا و ناسالم غیرقابل احیا منتشر کند تا ضمن آگاهی سهام‌داران بانک‌های بورسی، زمینه مطالعات بیشتر در این حوزه برای پژوهشگران فراهم شود تا در حوزه اجرایی مفید واقع شود.

منابع و مأخذ

۱- ابراهیمی، سیدکاظم؛ بهرامی‌نسب، علی؛ ممشلی، رضا. (۱۳۹۶)، «تأثیر بحران مالی بر کیفیت گزارشگری مالی»، ***نشریه دانش حسابداری***. ۸ (پیاپی ۳۰).

۲- احمدیان، اعظم. (۱۳۹۶)، «اهمیت ترکیب دارایی و بدهی بانک‌ها در تعیین رتبه نظارتی بانک‌ها»، ***پژوهشنامه اقتصادی***. ۱۷ (۶۵).

۳- اخلاقی مدیری، ندا؛ خوشنودی، عبداله؛ هراتی، جواد. (۱۳۹۶)، «اثر دخالت دولت در بخش بانکی روی پایداری مالی این بخش در ایران در دوره ۹۲-۱۳۸۰»، ***پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)***. ۱۷ (۴).
۴- اسداله، مهسا؛ ثانوی‌فرد، رسول؛ حمیدی‌زاده، علی. (۱۴۰۰)، «طراحی مدل کسب‌وکار بانکداری باز در پرتوی نوآوری باز»، ***مطالعات مدیریت راهبردی***. ۱۲ (۴۵).
۵- پناهی بروجردی، محمدسعید؛ رضایی، احمدعلی. (۱۴۰۰)، «اثر توسعه بازار صکوک بر نسبت کفایت سرمایه بانک‌های اسلامی (مطالعه موردی کشور ایران)»، ***نشریه جستارهای اقتصادی***. ۱۸ (۳۶).
۶- توحیدی، سحر؛ مزینی، امیرحسین؛ حیدری، حسن. (۱۴۰۰)، «استرس مالی و رشد بخش‌های اقتصاد ایران»، ***بررسی مسایل اقتصاد ایران***. ۸ (۲).
۷- جعفری صامت، امیر. (۱۳۹۷)، «ادغام، راهکاری مؤثر جهت جلوگیری از ورشکستگی بانک‌ها»، ***پژوهش‌های پولی بانکی***. ۱۱ (۳۷).
۸- چالاکی، پری؛ حیدری، مهدی؛ داداش‌زاده، عزیز. (۱۳۹۵)، «بررسی عوامل تأثیرگذار بر نقدینگی بانک‌ها و مؤسسه‌های مالی اعتباری ایران»، ***راهبرد مدیریت مالی***. ۴ (۱).
۹- حسینی دولت‌آبادی، سیدمهدی؛ درودیان، حسین. (۱۴۰۰)، «ناترازی پنهان در شبکه بانکی ایران (۱۳۹۳-۱۳۹۶): تحلیل چیستی و ریشه‌ها». ***تهران: انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی***.
۱۰- خراطها، محمدطه؛ شریف‌زاده، محمدجواد. (۱۳۹۸)، «نجات از درون (Bail-in): امکان‌سنجی حقوقی و اقتصادی به‌کارگیری ابزار «نجات از درون» در نظام بانکداری بدون‌ربا ایران»، ***پژوهش‌نامه حقوق اسلامی***. ۲۰ (۱).
۱۱- خزائی، مهدی. (۱۴۰۲)، «مبارزه با پولشویی در حوزه نظام بانکی ایران و تطبیق آن با اسناد و مقررات بین‌المللی»، ***اولین کنفرانس بین‌المللی حقوق، مدیریت، علوم تربیتی، روان‌شناسی و مدیریت برنامه‌ریزی آموزشی***.
۱۲- خضری، هادی؛ زنوزی، سیدجعفر. (۱۴۰۱)، «استانداردها و اصول بین‌المللی نظارت و تطبیق در بانکداری»، ***پنجمین کنفرانس بین‌المللی سالانه تحولات نوین در مدیریت***، اقتصاد و حسابداری.
۱۳- رستمی، محمدرضا؛ فلاح شمس، میرفیض؛ اسکندری، فرزانه. (۱۳۸۸)، «بررسی تطبیقی میزان درماندگی مالی بنگاه‌های اقتصادی»، ***مدیریت کسب‌وکار***. ۱ (۳).

۱۴- زارعی، محمدحسین؛ متانی، محمدعلی. (۱۴۰۲)، «حقوق تنظیمی بانکی و آسیب‌های آن در نظام بانکی ایران»، ***فصلنامه تحقیقات حقوقی***. ۱۰۳ (۲۶).
۱۵- سپهردوست، حمید؛ آئینی، طیبه. (۱۳۹۲)، «بررسی عوامل مؤثر بر نسبت کفایت سرمایه در بانک‌های ایران طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۸۵»، ***پژوهش‌های حسابداری مالی***. شماره ۵.
۱۶- عبدالباقی عطاآبادی، عبدالمجید؛ احمدی، سپیده. (۱۳۹۸)، «تأثیر تجدید ساختار بر ترمیم ساختار مالی با تأکید بر چرخه عمر شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران»، ***چشم‌انداز مدیریت مالی***. ۹ (۲۶).
۱۷- عبداللهی‌پور، محمدصادق؛ بت‌شکن، محمدهاشم. (۱۳۹۹)، «راهکارهای بازسازی مالی بانک‌ها در ایران»، **مدیریت دارایی و تأمین مالی**. ۸ (۴).
۱۸- فاطمی قمشه، ناهیدالسادات. (۱۳۹۸)، «اصلاح و مقاوم‌سازی نظام بانکی»، ***مطالعات نوین بانکی***. پاییز ۱۳۹۸، دوره دوم، شماره ۴.
۱۹- فراحی، محمدمهدی؛ گل‌محمدی، محمد؛ زمانیان نجات‌زاده، فرشاد. (۱۳۹۷)، «بررسی مدل‌های نوین کسب‌وکار در صنعت بانکداری»، ***اولین کنفرانس بین‌المللی رویکردهای نوین در مدیریت کسب‌وکار و حسابداری با تأکید بر ارزش‌آفرینی و اقتصاد مقاومتی***.
۲۰- فرمان‌آرا، وحید؛ غفاری، فرهاد. (۱۳۹۸)، «ارایه الگو و شاخص‌های ارزیابی و نظارت نظام بانکی ایران (بر اساس اسناد بالادستی، الگوها و تجارب بین‌المللی سایر کشورها)»، ***فصلنامه اقتصاد دفاع و توسعه پایدار***. شماره ۴ (۱۲).
۲۱- کُردزاده، زهرا. (۱۴۰۱)، «بررسی بنگاهداری بانکی و بانکداری بنگاه‌ها در نظام حقوقی ایران»، ***دوازدهمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات حقوقی و علوم قضایی***.
۲۲- گودرزی فراهانی، یزدان؛ عربی، سیدهادی؛ عادلی، امیدعلی. (۱۴۰۰)، «مدلسازی نقش ریسک‌های بانکی در عملکرد سیستم بانکی و متغیرهای کلان اقتصادی با رویکرد مدل (DSGE)»، ***نشریه مدلسازی اقتصادسنجی***. شماره ۶
۲۳- لهراسبی، مهرزاد؛ فرج‌پور خاناپشتانی، قاسم. (۱۳۹۶)، «بهینه‌سازی فرایند سیستم صف در بانک و نقش فناوری در بهبود ارایه خدمات به مشتریان»، ***کنفرانس بین‌المللی مدیریت کاربردی و چابک‌سازی سازمانی***.

۲۴- مشایخ، شهناز؛ مقدسی نیکجه، مینا. (۱۳۹۶)، «آزمون استرس: رویکردی نوین برای مدیریت ریسک با تأکید بر کفایت سرمایه بانک‌ها»، ***پژوهش حسابداری***. دوره ششم، بهار ۱۳۹۶ شماره ۴ (پیاپی ۲۴).

۲۵- وزیری، سیدابوالفضل؛ یزدانی، عباس؛ صادقی شاهدانی، مهدی. (۱۴۰۲)، «بررسی اثر تسهیلات تکلیفی بر تورم در اقتصاد ایران با استفاده از مدل (VAR)»، ***اقتصاد پولی مالی***. شماره ۳۰، بهار و تابستان.

۲۶- وفائی، نظامعلی. (۱۴۰۲)، «علل پیدایش ناترازی در شبکه بانکی ایران و راهکارهای تعدیل آن»، ***مطالعات مدیریت، اقتصاد و کارآفرینی***. شماره ۴ (۳).

1- Avgouleas, E.; Goodhart, C. (2022) The evolving role of bail-in in banking regulation: A critical analysis. ***European Journal of Law and Economics***, 53 (2), 345-367. https://doi.org/10.1007/s 10657-021-09782-0.

2- Azofra, V.; Rodríguez-Sanz, J.A.; Velasco, P. (2020) The role of macroeconomic factors in the capital structure of European firms: How influential is bank debt***? International Review of Economics & Finance***, 69, 494-514.

3- Badri, A.; Zamanzadeh, H. (2018) Analysis of the effect of unbalanced balance sheet of banking system on monetary variables and its remedy. ***Journal of Monetary and Banking Researches***. 10(34): 621-656. (In Persian)

4- Bank of England. (2014) Implementing the Bank Recovery and Resolution Directive, ***London: Consultation Paper***. cp13/14.

5- Becker, B.; Ivashina, V. (2023) Bailouts in the time of COVID-19: A comparative analysis of government interventions. ***Financial Management***, 52(1), 1-25.

6- Bovenzi, J. F. (2015) Inside The FDIC, Thirty Years of Bank Failures, Bailouts, And Regulatory Battles. ***USA: Wiley***.

7- Cambón, M. I.; Estévez, L. (2016) A Spanish Financial Market Stress Index (FMSI). ***The Spanish Review of Financial Economics***, 14(1), 23-41.

8- De Marco, F.; Macchiavello, A. (2023) Bail-in as a tool for financial stability: Evidence from the EU banking sector. ***Journal of Banking Regulation***, 24(1), 22-35.

9- Ezeani, E.; Salem, R.; Kwabi, F.; Boutaine, K.; Bilal & Komal, B. (2022) Board monitoring and capital structure dynamics: evidence from bank-based economies. ***Review of Quantitative Finance and Accounting***, 58(2), 473-498.

10- Ferdowsi, F. (2015) The necessity of corporate governance implementing in bank system with emphasis on without discount banking system, ***Journal of Economy***. 14(11,12): 39-58. (In Persian)

11- García, C. J.; Herrero, B. (2021) Female directors, capital structure, and financial distress. ***Journal of Business Research***, 136, 592-601.
12- International Monetary Fund. (2018) The Road Map of Bank Restructuring and Resolution Plan. - IMF Publication. Kozińska, M. (2018) Resolution tools in the opinion of EU resolution authorities. ***Journal of Finance***. 11(1): 68-88. DOI: 10.24425/finanse.2018.125392.
13- Iqbal, A.; Kume, O. (2014) Impact of financial crisis on firms' capital structure in UK, France, and Germany. ***Multinational Finance Journal***, 18(3/4), 249-280.
14- Laeven, L.; Valencia, F. (2018) "Systemic Banking Crises Database: An Update." ***Washington: International Monetary Fund***.
15- Mazarei, A. (2019) Iran has a slow-motion banking crisis. ***Peterson Institute for International Economics***.
16- Mousavian, S. A. (2014) Legislative gap regarding non-current receivables in the interest-free banking law. ***Journal of Islamic Economy***. 13(52): 33-57. (In Persian)
17- Nili, F.; Mahmudzadeh, A. (2013) Monetary and Banking Challenges of Iran's Economy; The Analysis of Condition and Policy Brief. ***Tehran: Monetary and banking Research Institution's Publication***.
18- Shabani, A.; Jalali, A. (2012) Causes of nonperforming assets in Iran's banking system and the solutions. ***Journal of Planning and Budgetin***., 16(4): 155-181. (In Persian)
19- Sharifzadeh, M. J. (2015) Investigating the crisis in some allowed financial institution. ***Economic Researches of Iran's Parliament***. 14316. (In Persian)
20- Sharifzadeh, M. J. (2017) A Critique of banks' failure and bankruptcy law in Iran and the necessity of its replacement with the resolution system to stabilize the financial sector in the country. ***Critical Studies in Texts, & Programs of Human Sciences***. 17(9): 143-162. (In Persian)
21- Talebi, M. (2016) Identifying and assessing effective factors on Iranian banking system's challenges. ***Journal of Management Improvement***. 10(33), 131- 166. (In Persian)
22- Tehrani, R.; Mirlohi, S. M.; Mehrara, M.; Lotfi, G. M. (2019) The effect of contractual rewards on non-maturing deposits and bank funding stability (case study: Bank Mellat). ***Journal of Asset Management and Financing***. 7(1): 45-62.
23- Tran, D. V.; Hassan, M. K.; Paltrinieri, A.; Nguyen, T. D. (2020) The determinants of Bank Capital structure in the world. ***The Singapore Economic Review***, 65(06), 1457-1489.